

เทศกาลสงกรานต์กับผู้สูงอายุ

- สกนธ์ วรรณวิวัฒนา-

sakon@econ.tu.ac.th

คอลัมน์ เศรษฐฯ ธรรมศาสตร์ ตลาควิชาปี 2

หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ประจำวันที่ 19 เมษายน พ.ศ.2553

กว่าบทความนี้จะถึงมือผู้อ่านคงเข้าช่วงบรรยากาศของสงกรานต์ในปีนี้ แม้ว่าในกรุงเทพฯ อาจจะไม่ใช่คึกคักหรืออาจจะคู่อิมคริมกันบ้างตามสถานการณ์การชุมนุมทางการเมือง ขณะที่เขียนบทความนี้ยังไม่มี ความแน่นอนในผลสรุปของการเจรจาของรัฐบาลกับผู้ชุมนุมว่าผลจะออกมาอย่างไร แต่ผมเชื่อว่าคนไทย ส่วนใหญ่ยังคงจะฉลองวันขึ้นปีใหม่ของคนไทยกันอย่างครึกครื้นเหมือนทุกๆ ปีที่ผ่านมาไม่มากก็น้อย แต่ ประเด็นที่อยากจะพูดถึงคงไม่ใช่มากล่าวถึงการเฉลิมฉลองวันสงกรานต์เท่านั้น แต่อยากจะถือโอกาสนี้ให้ พวกเราทั้งหลายได้ หวน ระลึก ถึง ความหมาย ของ วัน สง กราน ต์ ใน อีก ด้าน หนึ่ง ที่อาจอยู่ใกล้ตัวจนหลงลืมความสำคัญของวันสงกรานต์คือวันสงกรานต์ที่ 13 เมษายนนั้นยังมีความหมาย ของการเป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติ และวันที่ 14 เมษายนเป็นวันครอบครัว ทั้งสองวันนี้มีความสำคัญผูกพันกัน อย่างแยกไม่ได้สำหรับในสังคมแบบไทยๆ ที่ลูกหลานมักให้การดูแลเอาใจใส่ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุใน ครอบครัว จากข้อมูลการศึกษาทั้งของส่วนราชการและสถาบันการศึกษาต่างยืนยันว่า การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเนื่องจากเหตุผลด้านการสาธารณสุขของประเทศที่ได้พัฒนา และครอบคลุมประชาชนมากขึ้น ประกอบกับอัตราการเกิดของเด็กที่ลดลงอย่างรวดเร็วด้วยเช่นเดียวกัน ภายใต้อสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่แข่งขันสูงและบีบคั้นทำให้การเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุของครอบครัว ถดถอยลงไป ปล่อยให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อาศัยกันตามสภาพตามมีตามเกิด ประกอบกับลักษณะครอบครัวของคนไทยที่เดิมอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ที่มีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันในครอบครัวเดียวกัน ทำให้ภาระการดูแลผู้สูงอายุไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เพราะสมาชิกในครอบครัวต่างมีส่วนร่วมช่วยกันดูแลผู้สูงอายุของครอบครัว

สภาพเศรษฐกิจปัจจุบันที่บังคับให้ต้องมีการย้ายถิ่นตามแหล่งจ้างงาน ทำให้ครอบครัวของคนไทยมีขนาดเล็กกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อแม่ และลูกๆ เท่านั้น และส่งผลให้การดูแลผู้สูงอายุของแต่ละครอบครัวในประเทศไทยกำลังจะเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ ครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจดี อาจจะโชคดีมีกำลังทรัพย์พอที่จะจัดหาผู้ดูแลผู้สูงอายุมาช่วยดูแลอย่างใกล้ชิด แต่ครอบครัวส่วนใหญ่ที่เป็นคนชั้นกลางในเขตเมืองหรือเขตชนบทก็อาจต้องปล่อยให้ผู้สูงอายุเหล่านี้พึ่งตนเองในชีวิตประจำวัน กลายเป็นผู้ที่ต้องอยู่ตามลำพังหรือถูกทอดทิ้งได้ง่าย ซึ่งผู้สูงอายุในเขตเมืองยังอาจมีการดำรงชีวิตที่ไม่ยากลำบากนัก หากเป็นผู้ที่อาศัยในชนบทที่บริการสาธารณะต่างๆ ยังไม่ทั่วถึง วิธีการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในเขตชนบทเหล่านี้จะมีชีวิตที่ยากลำบากอย่างมาก นอกจากนี้ จากการสำรวจข้อมูลทางราชการได้ค้นพบว่า สภาพครอบครัวในชนบทส่วนใหญ่กลายเป็นครอบครัว “พินหลอกกลาง” ที่มีเพียงเด็ก และผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ที่

ยังอาศัยอยู่เป็นครอบครัว ช่วงวันสงกรานต์จึงเป็นโอกาสการกลับบ้านเพื่อเยี่ยมเยียนลูกหลานและผู้สูงอายุที่อยู่ในต่างจังหวัด ประสบการณ์ที่ส่งผลต่อคนกรุงเทพฯ คือ สภาพการจราจรทั่วไปที่ไร้สภาพรถติดเหมือนทุกๆ วัน

การดูแลผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่ระดับย่อยของแต่ละครอบครัว และปัญหาระดับชาติ ตัวอย่างที่ยกให้เห็นได้คือ เมื่อแต่ละครอบครัวมีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยทำงานหารายได้ของครอบครัวย่อมต้องลดน้อยลง ทำให้ความจำเป็นในการเพิ่มประสิทธิภาพการหารายได้เพื่อนำมาเลี้ยงดูครอบครัวของสมาชิกที่เหลือจึงต้องเพิ่มมากขึ้น ในระดับชาติแล้ว เรื่องนี้เป็นเรื่องที่รัฐบาลต้องพิจารณาให้มากกว่าการรักษาความสามารถในการหารายได้ของประชาชนในประเทศเพื่อใช้สร้างระบบสวัสดิการดูแลผู้สูงอายุที่มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นเหล่านี้กันอย่างไร ให้มีความยั่งยืนและต่อเนื่องในระยะยาว รัฐบาลอาจต้องทำตัวเป็น “คุณพ่อรู้ดี” ที่ต้องทั้งส่งสัญญาณเตือนแก่ประชาชนและสร้างระบบการประกันสังคมที่เป็นสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุในอนาคต

รัฐบาลเองตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลผู้สูงอายุของประเทศไทยที่จะทวีความสำคัญทั้งต่องบประมาณรายจ่ายของแผ่นดินที่ต้องจัดสรรสำหรับการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น มาตรการสำคัญที่รัฐบาลชุดปัจจุบันได้ดำเนินการไปแล้วระดับหนึ่งคือ การแจกเบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุทุกๆ คนในประเทศคนละ 500 บาทต่อเดือน โดยผ่านกลไกการทำหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ ที่มุ่งสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้เป็นสำคัญ แม้ว่าเงินจำนวน 500 บาทที่แจกนั้นอาจมองแล้วไม่ใช่จำนวนที่มากมายสำหรับคนเมืองทั่วไป แต่เป็นเงินที่มีความหมายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในชนบทเป็นอย่างยิ่ง

วิธีการแจกเบี้ยยังชีพโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ก่อนแล้วนั้นไม่ได้เป็นระบบสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุทุกคนอย่างที่เป็นอย่างทุกวันนี้ แต่ต้องมีการคัดกรองเฉพาะผู้สูงอายุที่เกิน 60 ปี และไร้ผู้ดูแล เมื่อรัฐบาลมีนโยบายการแจกเบี้ยยังชีพนี้ให้ผู้สูงอายุที่อายุเกิน 60 ปีทุกคน กระบวนการคัดกรองผู้เข้าข่ายตามเกณฑ์ที่ระเบียบเดิมกำหนดไว้ก็ไม่จำเป็นและยังทำให้ระบบการแจกเบี้ยยังชีพกลายเป็นการสงเคราะห์มากกว่าเป็นส่งเสริมผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เพราะภายใต้กลไกการแจกเบี้ยยังชีพเดิมนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนที่อาศัยในพื้นที่นั้น มีการคัดกรองผู้ที่สามารถพึ่งตนเองออกจากระบบก่อน ขณะเดียวกัน ยังได้อาศัยเป็นช่องทางในการเข้าไปทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบสุขภาพพื้นฐาน หรือแม้แต่การจัดการดูแลความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุบางคนที่ไม่อาจช่วยตัวเองได้

บางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้พัฒนาการดูแลผู้สูงอายุที่เข้ากับยุคสมัยที่เป็นการช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ของท้องถิ่น โดยการส่งเสริมให้เป็นเสมือนปราชญ์ (mentor) ของประชาชนในท้องถิ่น สร้างคุณค่าและการยอมรับ ยกย่องความรู้ ประสบการณ์ ที่ผู้สูงอายุถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลัง ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ แทนที่ถูกรมองว่าเป็นภาระหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือญาติพี่น้องของผู้สูงอายุเท่านั้น จึงเห็นได้ว่ามาตรการการแจกเบี้ยให้แก่ผู้สูงอายุของรัฐบาลที่ได้ดำเนินการนั้นเป็นเพียงแค่จุดเริ่มต้นในการสร้างความสนใจดูแลผู้สูงอายุของประเทศ แม้ว่าบางคนอาจเห็น

ว่าเป็นมาตรการหาเสียงของรัฐบาลก็ตาม แต่ความเป็นจริงนั้นการทำให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยตัวเองในการดำรงชีพ ทำให้สังคมได้เห็นคุณค่าของการมีผู้สูงอายุอยู่ร่วมด้วยนั้น ก็เท่ากับเป็นการช่วยลดภาระในการดูแลทั้งของครอบครัวและของรัฐบาล ดังนั้นยังมีความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการจัดการเรื่องนี้ให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะลำพังเพียงแจกเงินยังชีพ 500 บาททุกๆ เดือนนั้น ยังไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขและมีคุณค่าของผู้สูงอายุ เรื่องนี้นับเป็นคำถามสำคัญของกลไกการดูแลผู้สูงอายุของประเทศที่ต้องหาคำตอบให้ชัดเจนว่า การจัดการดูแลผู้สูงอายุจะเดินหน้าที่ทิศทางไหน เพราะเรื่องนี้ไม่ได้เป็นเพียงการทำหน้าที่โดยหน่วยงานของราชการเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสังคมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

การที่ประเทศไทยกำหนดให้วันสงกรานต์เป็นวันผู้สูงอายุด้วยนั้น จึงนับเป็นกุศโลบายที่แยบยลในการเริ่มสอนให้ลูกๆ หลานๆ ของแต่ละครอบครัวตระหนักและเรียนรู้ถึงการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัว เรื่องนี้แท้ที่จริงแล้วไม่ควรสิ้นสุดเป็นเพียงเรื่องของแต่ละครอบครัวเท่านั้น รัฐบาลเองก็ต้องพยายามปรับเปลี่ยนแนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพของครอบครัวและสังคม รวมทั้งการปรับค่านิยมด้านการดูแลผู้สูงอายุที่ถูกต้อง อย่าเห็นว่าเป็นภาระ แต่ควรเป็นการทำความดีที่ทุกๆ คนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการ ตัวอย่างที่รัฐบาลได้ริเริ่มกระตุ้นค่านิยมคือ การยอมให้มีการหักค่าใช้จ่ายในการเสียภาษีเงินบุคคลธรรมดาสำหรับการเป็นลูกกตัญญูที่เลี้ยงดูบุพการีในครอบครัวเป็นต้น เพราะอย่าลืมว่า สุดท้ายแล้วทุกๆ คนก็หนีความเป็นผู้สูงอายุไม่พ้นเช่นเดียวกัน

ในเทศกาลสงกรานต์ที่กำลังจะมาถึงนี้จึงเป็นโอกาสที่ดีที่พวกเราจะมาตั้งจิตตั้งใจสำรวจตัวเอง และสมาชิกในครอบครัวของเราว่า ได้เตรียมตัวในการจะเป็นผู้สูงอายุไว้ดีแล้วหรือยัง